

אבות ובנים והגמרא

מקדמת דנא נהוג ומנהג ישראל תורה, אשר בתום השבוע בעיקר בשבתות, האבות משננים עם בניהם את החומר הלימודי שלמדו במשך השבוע. לקיים את הנאמר "ושננתם לבניך", בכתבה זו ננסה בסייעתא דשמיא לעמוד על ההיבטים השונים הכרוכים בכך. על התקרים, על המכשולות השונות העלולות להופיע ולצוץ. על התופעות המלבבות יותר ועל התופעות המלבבות פחות. וננסה בע"ה לתת דרכי פעולה ייחודים. ובכן: קוראים נאמנים, הבה ונחלק את כלל הילדים הלומדים עם אבותיהם לארבעה קבוצות: **קבוצה ראשונה** - האבא וגם בנו שולטים היטיב בחומר הלימודי השבועי. **קבוצה שנייה** - שניהם גם יחד, אינם שולטים היטיב בחומר. **קבוצה שלישית** - האבא אינו יודע את החומר, ואילו בנו, בן פורת יוסף יודע את החומר. **קבוצה רביעית** - האבא יודע את החומר, ואילו בנו למגינת כל לב, אינו יודע את החומר. חשוב להדגיש: שההגדרה "יודע את החומר" הכוונה כמובן לשקלול כללי ותקופתי ולא באופן יוצא דופן לשבוע זה או אחר.

ובכן: הבה ונפתח בקבוצה הראשונה, הן האבא והן בנו שולטים בחומר. לכאורה מצב אידיאלי רצוי ומבוקש, ומה כבר יש לדון כאן? אלא שרק לכאורה. כיוון שעדיין יש לתת את הדעת לאי אלו "פכים קטנים" בכדי שהמצב ימשיך להיות רצוי ומבוקש. ראשית כל, חשוב מאוד לא להתפתות ולהיכנס למלכודת של העלאת הרמה הלימודית. כלפי מה הדברים אמורים? כאשר האבא יודע ללמוד, ובפרט אם הוא תלמיד חכם וזכה ליהנות ולהתענג על נופת צופיה וחיידוד פלפוליה, באופן אוטומטי ישנה נטייה לנסות "להנחיל" לילד את ה"לומדות" בסוגיא כולל כל ה"היכי תמציו" וה"נפקא מינא" בין צדדי ה"חקירה". אך חשוב לזכור את גילו של הילד. ואין הכי נמי שהילד מצליח בלימודו, אבל זה לפי תוכנית מסודרת של התלמוד תורה המתאימה לגילו ורמתו. אך כאשר מנסים להעמיס עוד, מגיעים למצב של "תפשת מרובה לא תפשת". חשוב לזכור שכאשר נותנים לילד קטן הרבה דבש, הוא עלול חלילה להיחנק מכך, למרות שדבש זה בעיקרון דבר טוב. המטרה שלנו להעניק ולהנחיל לילד את ה"גישמאק" בלימוד. ואילו כאשר נעמיס עליו רמה שאינה תואמת את גילו ואופיו, הגענו ליעד הנגדי בדיוק: המאסנו עליו את הלימוד חלילה. (אין זה אומר שאי אפשר באופן תיאורטי ללמד ילד מושגים ב"לומדות", בהחלט יתכן. אלא שצריך לכך אומנות מסוימת על מנת לתפוש את הנקודה המרכזית ולהפשיט זאת לשפתו ורמתו של הילד.) נקודה נוספת שצריך לזכור, בפרט כאשר מדובר באבא ת"ח ומתמיד, המופשט יחסית מהבלי העולם, התנאים החיצוניים של הלימוד משפיעים מאוד, כגון משך הזמן שהאבא לומד עם בנו, נכון שהאבא כשלעצמו מסוגל ללמוד בריכוז 7 או 8 שעות, אך הילד דידן בשבילו 40 דקות (למשל) זה כבר הגבול. וגם בין הילדים חשוב להיכנס לדקויות, אם נתנאל מכתה ז' יכול ללמוד שעה ברציפות, זה לא אומר שירוחם מכתה ב' יכול לסחוב 20 דקות אפילו ברציפות. וכן בתנאים סביבתיים, כגון: אם כעת כל חבריו הילדים משחקים במשחק "חשוב", סביר להניח שראשו ולבו בל עמו. או לפני סעודת שבת כאשר הבטן מקרקרת מרעב, וכל כי

האי גוונא. לכן כל ערום יעשה בדעת לדקדק בהידור של השמחה והגישמאק במצוות "ושננתם לבניך".

ובכן, ברשותכם קוראים נבונים, נעבור לקבוצה הבאה: האב ובנו גם יחד - אינם שולטים בחומר. שומו שמיים. (חשוב להבהיר שההגדרה "אינם שולטים בחומר" הכוונה בצורה קיצונית. ולא שיש איזה כמה שורות בתוספות שאינם מובנים.) למעשה, אין כאן שום תנאים בסיסיים מינימאליים לקיים למידה משותפת. והעצה היחידה הנראית באופק היא שהאבא יקיים את מצוות "ושננתם לבניך" ע"י שליח. שכן שנינו שלוחו של אדם כמותו. ומצינו מצוות רבות המתקיימות לכתחילה ע"י שליח, כיוון שכך המצווה תתקיים בהידור רב ועל צד השלמות, כגון: מילה וכדומה. ועל כן מן הראוי שהאבא ישכור אברך מקצועי - שילמד עם בנו. ויחד יגדיר יעדים חדשים, ריאליים, מציאותיים. באופן שהילד יוכל לממש את הפוטנציאל הגלום בו. וכך מתוך גישה אובייקטיבית ללא "נגיעות" וללא מעורבות רגשית, יהיה ניתן בסייעתא דשמיא להגיע להישגים נאים.

ובכן, נמשיך אל היעד הבא; הקבוצה השלישית: האבא אינו שולט בחומר, ואילו הבן למרבית המזל שולט כן בחומר. יש כאן בהחלט תנאים טובים ללמידה משותפת, כיוון שהבן מסביר את החומר ויודע את הנלמד. זאת בתנאי שהאבא יהיה "קשוב" וישתף פעולה. יחד עם זאת ידגיש בפני בנו הן בזמן הלימוד והן בזמנים אחרים, שהוא מעריך ומוקיר את יגיעתו והתמדתו בלימוד, ושמבחינתו זה ה"תכלית" האמיתי וכל מטרת עיסוקיו ב"ביזנעס" זה בכדי שהילדים ישבו וילמדו. וכך הילד יגדל בעזרת השם לשם ולתפארת, בידעו שהוריו מעריכים ומוקירים ושואפים ל"חיים של תורה". נקודה נוספת חשובה: אם האב עיתותיו בידו, להכין את החומר הלימודי מקודם ולו ברפרוף על מנת להיות בעניינים כדי להיות שותף אקטיבי בלימודיו עם בנו.

וכעת נעבור לקבוצה האחרונה - שכפי המסתמן זוהי הקבוצה העיקרית - האבא שולט בחומר הלימודי, והבן לא. חשוב להדגיש שהכוונה כרגע בהגדרה "לא שולט בחומר" לא בצורה קיצונית, כי אם מה שמכונה "בינוני" היודע מורדות ועליות. בהמשך, נתייחס בע"ה לילד שבאופן עקבי ושיטתי אינו שולט כמעט בחומר. מטבע הדברים, האבא רוצה לרוות נחת מילדיו, ואיזה "נחת" יש יותר מאשר לראות שהם מצליחים בלימודם ומתקדמים במסילה העולה בית קל. אך כאשר האכזבה והמציאות טופחת על פניו של האבא. אז האבא נמצא במצב של בחינה עצמית. איך ינווט את המשך הלימוד, ישנם הורים אשר למרבית הצער מאבדים קצת שליטה, וכל הרגשת התסכול על הציפיות מהילד שלא מתממשות, באים כעת לידי פורקן לא מחושב והזמן שהיה אמור להיות "לימוד משותף" נהפך חלילה ל"שחרור תסכולים". ולעיתים חמור מכך, בלי להתחשב כמה "מאזינים" בעל כורחם מצטרפים למסע ההכפשה של הילד. ולמעשה אחרי שנוהל זה נהפך לנוהל של קבע פחות או יותר, אין פלא למה הילד משתדל להתחמק כמה שיותר מ"לימוד משותף" עם האבא. הרי הוא כבר הפנים היטיב את התוצאות הבלתי נעימות בעליל. אך האמת היא שאין צורך להרחיק לכת עד כדי התיאור דלעיל, גם אם נניח שהאבא נבון דיו כדי לשמור על איפוק ולשמור לעצמו בפנים את המילים המדקדקות לו בקצה הלשון, אין די בכך. הילד מספיק נבון וערני בכדי לקלוט את שפת גופו של האבא המשדרת בלא מילים: "אתה כולך כישלון". וכמה שהבן מצליח פחות, כך הוא יותר רגיש לקלוט את ה"גלים" הנעים מכיוונו של אביו.

אם כן, מה העצה? לצעוק אסור, לחשוב גם כן אסור, אז מה הפתרון? האמת היא שלפני עריכת הכתבה, עיין כתב השורות בגמרא בקידושין פ"ק (כ"ט ע"א) וכך נאמר שם: "ת"ר האב חייב בבנו למול ולפדותו וללמדו תורה, ולהשיאו אשה וללמדו אומנות. ו"א אף להשיטו במים" ע"כ. בדקתי בכל הגרסאות והנוסחאות לראות אולי יש איזה קדמון שגורס במקום: "**ללמדו תורה**" "**לבחננו תורה**", אך לשווא טרחתי, אין כזו גירסא. מסופר על יהודי בר אוריין החי בדורנו, שזכה אשר כל בניו ת"ח מפורסמים, מרביצי תורה וחסידות, משפיעים ומדריכים, שאמר שזכה לכך בגלל ש"מעולם לא בחן את בניו". חשוב להפנים, שהתורה מצווה עלינו **ללמד** את הילד תורה ולא **לבחון** אותו. בחינות יש מספיק בתלמודי התורה ובישיבות, אך המצווה היקרה של "ושננתם לבניך" זה דווקא בלימוד ולא בבחינה. וכעת, ברשותכם, קוראים נאמנים, נעבר נא לפסים מעשיים; כמובן שהרגל לא משרשים ביום אחד, זה לא ריאלי וגם לא חכם. אך ברמה העקרונית זה אמור להיות שהאבא מבחינתו מתחיל ללמוד עם הילד, ולא לבחון. אם הילד "נתקע" באיזה שהוא פשט, האבא מעצמו מסביר בפנים מאירות, בלי לעשות "חישובים": "רגע, בעצם הוא אמור לדעת זאת מה"חיידר", ואם הוא לא יודע סימן שהוא לא הקשיב, אם כן בואו חשבון..." את כל החישובים האלו האבא אמור לעשות לפני שעולה על יצועו יחד עם ה"חשבון נפש" היומי, ללא קשר לשעת הלימוד ולעצם הלימוד. אין הכי נמי, ייתכן ויהיו מסקנות, או חקירות, אך גם המסקנות והחקירות יהיו הרבה יותר אפקטיביים בצורה זו. בכזה צורה של לימוד אין ספק שהילד עצמו ירדוף אחרי האבא שילמד איתו, שהרי בסך הכל את כל ה"חורים" האבא משלים לו, ויש לו את כל הסיכויים להצלחה במבחן של ה"חיידר". וגם כי יזקין לא יסור ממנה, בהיותו בחור ישיבה ישמח ללמוד עם אביו, כיוון שמתקשר במוחו בהתניה חיובית כ"חוויה" ולא כ"סיוט".

ולמעשה, כאשר מתבוננים בשורש הדברים. במצווה המקורית של "והגדת לבנך" - בליל הסדר, מגלים דבר פלא; אין כאן מצווה על האבא "**לבחון**" את הילדים האם הם יודעים את מהות הלילה וסדר יציאת מצרים והשעבוד והגלות. אלא בדיוק הפוך; הילדים שואלים ו"בוחנים" כביכול את האבא, והאבא עונה, הפוך ממש ממה שאנו עושים כל השנה. ולמה? -כדי לעורר בילדים עניין, זה חייב לבוא בצורה שהם שואלים. וכך הם פתוחים לשמוע את התשובה. אין ספק שזוהי ההשקפה הנכונה ומכאן עלינו להשליך על כל השנה, שהאבא מקשיב בדומיה לשאלות של הילד, והוא עומד בעמדה של "משיב" לא בעמדה של "בוחן". בכזה צורה הלימוד עם הילד יהיה בצורה חווייתית ושל עונג. ידועים המה גם כן דברי ה"אבני נזר" בהקדמתו, שצריך ללמוד את התורה מתוך חשק והנאה, וכשם שלגבי אכילה, אמרו חכמי הרפואה, שאכילה בתאבון וחשק שווה עשרת מונים מאכילה כפויה, אותו דבר בדיוק לגבי לימוד התורה שנמשל ללחם, שלימוד בחשק ותאבון שווה עשרת מונים מלימוד בכפייה. וכעת, הורים יקרים, הבה ונתבונן, בכל מצוות התורה שאנו מקיימים מצוות "חינוך" ומחנכים את הילד לקיים את המצווה, האם אנו דורשים רק באופן כללי את המושג של המצווה בלי להיכנס ל"דקויות", או שמא נקפיד על כל דקדוקיה ופרטותיה, למשל; "מצה" האם נסתפק בכך שהילד אוכל מצה, אפילו שזה לא ב"הסיבה" או פחות מהשיעור?! וכן ב"לולב" האם נסתפק בכך שהילד לקח את הלולב, גם בלי נענועים לד' רוחות?! כעת, נמשיך ונשליך למצוות חינוך בתלמוד תורה, אין זה מספיק שהילד לומד, צריך להקפיד על התנאים, ואם אחד מהתנאים המשבחים את הלימוד זה "תיאבון" אז מקפידים על תנאי זה לא פחות מעצם הלימוד.

ובמחשבה שנייה, גם כאשר "לומדים" עם הילד ולא "בוחנים" אותו, האבא הנבון, יקלוט היטיב "בין השורות" את מצבו של הילד. הא כיצד? למשל, אם הילד שולט השבוע בסוגיא, והאבא מתחיל להסביר את ביאור הגמרא, קרוב לוודאי שהילד יקטע אותו וירצה מעצמו לבאר את מהלך העניין "כדי שאבא יראה שאני יודע" וגם בשביל הסיפוק, שכן כל אחד מאתנו, ובפרט צעירים, רוצה להסביר לזולת מה שנהיר לו. וכן על זה הדרך, כמה שהילד פחות בקי בסוגיא, כך הוא יגלה יותר אדישות. נמצאנו למדים שה"בחינה" אינה חייבת להיות באופן פורמאלי, כי אם בעקיפין.

לפני שנסיים, אנו משועבדים ל"נקודה" האחרונה בכתבה; ילד שבאופן עקבי ושיטתי אינו בקי בחומר הלימודי. ובכן: ראשית, ייתכן בהחלט שכדאי להפנותו לאבחון ליקויי למידה. ייתכן אולי קושי בקריאה או בהבנת הנקרא, או שמא בעיה פיזית כגון: שמיעה לא תקינה, בעיית ראייה, בעיית מיקוד ראייה, ועוד כהנה וכהנה. כמובן אחרי שנשמע מהמחנך מהי דעתו בנידון. שכן סביר להניח שיש אבן נגף אובייקטיבית בדרכו, מאחר ועדיין לא מצאנו ילד שבאידיאולוגיה בוחר להיות "עצל" ולכן צריך למצוא את הנקודה. שנית: סביר להניח שאין יחס לבבי בשעת הלימוד המשותף בין האבא לבנו, והדבר הנבון הוא לשכור אברך מקצועי שיעשה את העבודה ללא "נגיעות רגשיות". וכך האבא יצא ידי חובתו למהדרין במצוות "ושננתם לבניך". ונסיים בברכה מעומקא דלבא: **"ויזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות" אכ"ר.**